

Fritt efter en roman av Frans G. Bengtsson

Rekommenderas från Åk 9

RÖDE ORM

Regi och dramatisering Alexander Mørk-Eidem

Foto Matilde Rahm

KULTURHUSET
stadsteatern

Handlingen i pjäsen

Berättelsen om vikingen Röde Orm har trollbundit flera generationer sedan den kom ut 1941.

Det är en humoristisk äventyrsberättelse om skåningen Orm Tostessons äventyr till sjöss av författaren Frans G. Bengtsson. I Kulturhuset Stadsteaterns uppsättning får vi se romanen komma till liv genom åtta bibliotekarier som efter stängning samlas i rotundan på Stadsbiblioteket i Stockholm för att "lajva" boken från pärm till pärm. Mask och kostym skapar deltagarna själva av föremål som de hittar i biblioteket. En hoptejpad sopsäck får fungera som mantel och en städmopp förvandlas till en yvig hårman. När kvällen övergår till natt förlorar bibliotekarierna sig själva i berättelsen och förvandlas till svärdsvingande, sjövilla vikingar. Berättelsens konflikter är snart på blodigt allvar.

Röde Orm är en humoristisk pjäs full av äventyr, brutala strider och brustna hjärtan, som pendlar mellan dåtid och nutid. Vi följer Röde Orm på hans resa över Medelhavet, hans strider som livvakt åt härskaren Almansur och hur han förälskar sig i Kung Harald Blåtands dotter Ylva.

Om *Röde Orm*

Intervju med Regissören och dramatikern Alexander Mørk Eidem

Vad har du för relation till romanen *Röde Orm*?

Som barn brukade jag ofta gå till biblioteket som låg en bit bort. Eftersom jag brukade låna så många böcker tog jag med mig en pulka för att dra hem dem i. En dag hittade jag *Röde Orm* i en av hyllorna. Jag läste den som ung tonåring och blev helt fascinerad. Jag tyckte så mycket om den att jag inte ville lämna tillbaka den till biblioteket. Jag har den fortfarande kvar i min bokhylla, den är sönderläst och bibliotekets märkning har jag rivit bort. Min föreställning är ett erkännande till litteraturen som kan ge omvälvande och oförglömliga upplevelser. Jag tänker också på det som en hyllning till biblioteken.

Du har valt att berätta *Röde Orm* genom att låta bibliotekarier laja berättelsen.

Det är ju något kul med bilden av tillknäppta litterära personer som går loss i ett vikingaepos. För mig är leken själva grunden till skapandet. I fantasin och leken finns inga begränsningar, de gör vår värld vidsträckt och äventyrlig. Jag är inspirerad av fenomenet vuxna människor som leker.

Jag fick idén till att sätta upp *Röde Orm* under pandemin när vi inte kunde resa. *Röde Orm* skrevs också när resandet i Europa var begränsat på grund av andra världskriget. Då blev möjligheten att istället resa i fantasin genom romaner särskilt viktiga. Nu är pandemirestriktionerna borta men många kanske fortfarande väljer bort att resa på grund av klimatkrisen och den ekonomiska situationen, men vi kan fortfarande förflytta oss i vår fantasi.

Varför är *Röde Orm* aktuell idag?

När Frans G. Bengtsson skrev *Röde Orm* var det i en tid när nazisterna använde germanska hjältar för att lyfta fram bilden av övermänniskan, en bild som Frans G. Bengtsson ville luckra upp och leka med. Fortfarande idag är vikingatiden kidnappad av ytterhögern och har varit det länge nog. Det är hög tid att reclaima den. Den isländska ättesagan har trots allt något humanistiskt över sig. I mötet med främmande kulturer och religioner är de här vikingarna inte speciellt kaxiga, de har en nyfikenhet och pragmatism inför kulturerna de ramlar in i. Boken *Röde Orm* är skriven med glimten i ögat och jag hoppas att föreställningen också kommer att ha något av det.

Faktaruta Alexander Mørk Eidem

Alexander Mørk-Eidem, född 1971, är utbildad vid Statens Teaterhøgskole i Oslo och har en lång rad teateruppsättningar bakom sig både i Skandinavien och i Europa. Återkommande i hans regiarbete är att gestalta klassiska eller ikoniska verk för just vår tid. Flera av iscensättningarna är gjorda efter romaner som han själv har dramatiserat. Alexander Mørk-Eidem debuterade som regissör på Stockholms stadsteater 2003 med *Idioten* av Fjodor Dostojevskij och sedan dess har han med sina föreställningar skapat en modern folkteater som förenar fantasi och verklighet, konstnärlig spets med bredd.

Bland Alexander Mørk-Eidems dramatiseringar kan till exempel nämnas *Djungelboken* av Rudyard Kipling, *De tre musketörerna* av Alexandre Dumas *Juloratoriet* av Göran Tunström, *Swede Hollow* av Ola Larsmo och *Onda Andar* av Fjodor Dostojevskij. Våren 2023 är Mørk-Eidem aktuell med föreställningen *Alltid vara vi* som bygger på musik av Veronica Maggio och Oskar Linnros. *Röde Orm* blir hans 20:e iscensättning här på teatern.

På scenen i *Röde Orm* ser vi Angelika Prick som Röde Orm, tillsammans med Gerhard Hoberstorfer, Isabelle Kyed, Magnus Uggla, Shebly Niavarani, Jan Mybrand, Carlos Romero Cruz och Emma Österlöf.

Boken

Romanens första del *Sjöfarare i västerled* publicerades för första gången 1941, och följdes fyra år senare av del två: *Hemma och i österled*. Böckerna blev en försäljningssuccé i Sverige från första stund och publicerades snart också i Norge, Danmark, Finland, Tyskland och USA. *Röde Orm* har idag översatts till ett tjugotal språk totalt. Handlingen utspelar sig runt år 1000 när vikingarna härjade längs Europas kuster och i de ryska flodsystemen. Under sina färder tar romankaraktärerna intryck av de folk och kulturer de råkar på.

Röde Orm är inspirerad av såväl den isländska sagan som av österländska sagor. I centrum för handlingen står sturska och viljestarka storbönder som vill vara kungarnas gunstlingar, men som inte heller är rädda för att slåss mot dem.

I början av sitt författarskap gav Frans G Bengtsson uttryck för en konservativ och gammaldags syn på litteratur och konst, han hyllade det sublima och föraktade det triviala och hans syn på vikingatiden var värnadsfull. Men påverkad av det politiska klimatet i Europa och den framväxande nazismen gick han från att vara konservativ och tillbakablickande till en mer modern syn på hur människan och hennes omvärld skulle skildras. Medan nazismen använde gamla germanska hjältesagor för att lyfta fram idén om övermänniskan, avromantiserade Bengtsson med *Röde Orm* vikingahjältarna och skildrade dem som vardagliga och mänskliga karaktärer. Och till skillnad från i sina tidigare verk använder Frans G. Bengtsson här ett kortfattat och mustigt talspråk, precis som i de fornnordiska sagorna och myterna. Bengtsson leker med en ålderdomlig hjältedyrkan i sitt vikingatida Göinge, där varken präster eller vikingar har en given status. Istället låter han ekonomisk pragmatism driva karaktärerna. De

gestaltas som oslipade och tokroliga människor med mycket jordnära behov och glädjeämnen som mat, dryck och kvinnor. Huvudpersonerna i *Röde Orm* är inte råa och brutala utan burleska och godsinta figurer, vars äventyr är berättade med en värme och lust som hänfört många läsare världen över.

Författaren

Frans Gunnar Bengtsson, 1894-1954, studerade språk och litteratur i Lund och kom också att besitta en gedigen kunskap i historia. Han debuterade som författare med diktsamlingen *Tärningskast* 1923. Efter en andra diktsamling som fick ett svalt mottagande, gick Bengtsson över till att skriva prosa och framför allt essäer. Hans författarskap karaktäriseras av ett stoiskt pessimistiskt förhållningssätt och han intresserade sig tidigt mer för historiens hjältar än för den tid han levde i. Men humor, lek och drömmier kom allt mer att kontrastera allvaret i den Bengtssonska författarvärlden. Hans verk omfattar, utöver det episka storverket *Röde Orm*, också den i sin tid hyllade biografien i två delar; *Karl den XII:s levnad*. Frans G. Bengtsson betraktades som en av Sveriges främsta författare när han dog i mitten på 1950-talet. Efter hans död har flera av hans essäer och böcker publicerats postumt på initiativ av Frans G. Bengtsson-sällskapet.

Övningar

Här kommer förslag på övningar som ni kan göra i klassen innan och efter teaterbesöket.

Inför besöket Uppgift 1

När Frans G. Bengtsson började skriva *Röde Orm* sökte han hos sina favoritförfattare inspiration för romanens språkliga stil och satte upp ett antal hållpunkter för sitt skrivande. Bland annat tog han starkt avstånd från att beskriva karaktärernas inre liv, något som han här ger uttryck för i en essä publicerad i *Tidningen Vi* 1950:

"Så kallad 'psykologisk analys', det vill säga redogörelser för uppträdande personers dolda medvetenhetsprocesser, skulle självfallet inte få förekomma i min tänkta berättelse. Först och främst därför att all sådan 'analys' endast är en drift med läsaren: författaren petar håll på sina egenhändigt tillverkade dockor och låter ett kvantum sand eller sågspån rinna ut, vilket då skall illustrera hans djupa insikt i sagda dockors inre mekanism; men eftersom han själv gjort dem är denna konst inte stor. (---) Så snart en författare kryper in i sina supponerat objektivt existerande figurers medvetanden och börjar pladdra om de ting han skall låtsas finna där, är det klart att för den reflekterande läsaren varje tillstymmelse till verklighetsillusion ögonblickligen förflyktigas.

I stället ville han gestalta sina karaktärer genom yttre beskrivningar och låta läsaren dra sina egna slutsatser:

"Yttre beskrivning, dialog och handling är vad berättaren har att hålla sig till, för den händelse han önskar åstadkomma någonting som skall kunna ge en smula illusion av realitet."

Frans G. Bengtsson ger ett exempel på detta ideal honom inför hans tänkta gestaltning ur Viga-Glums saga:

"Glum vände nu hemåt, och det kom över honom ett anfall av skratt. Det tog honom på det sättet att han blev vit i ansiktet; och ur hans ögon kommo tårar, stora som hagelkorn. Det var ofta så med honom framdeles, när dråp var i hans tankar."

I citatet ur *Röde Orm* nedan beskriver Bengtsson för första gången sin huvudkaraktär. Läs citatet och diskutera

vad vi kan uppfatta om karaktärernas inre liv, och om Frans G. Bengtsson kan sägas uppfylla sitt motto i denna text.

"Hans broder var yngst bland alla Tostes barn och sin moders ögonsten; han hette Orm. Han växte fort och blev lång och skranglig, och Åsa jämrade sig mycket över hans magra hull; så snart han inte åt en god del mera än någon av de vuxna, trodde hon alltid att hon skulle mista honom och sade att hans dåliga matlust skulle bli hans fördärv. Orm tyckte om mat och klagade sällan över sin moders omsorger om hans föda, men Toste och Odd grumsade stundom rörande godbitar som han skulle ha. Han hade som barn varit sjuk ett par gånger; och därefter kunde Åsa aldrig tro att hans hälsa var god, utan var ständigt omkring honom med ängslan och förmaningar och fick honom ibland att känna sig full av farliga krämpor och i stort behov av helig lök, läkedomsgaldrar och värmda lera, när hans svåraste ohälsa var att han förätit sig på korngröt och fläsk."

Inför besöket Uppgift 1

En annan princip Frans G. Bengtsson satte upp för sitt skrivande av *Röde Orm* var att undvika adjektiv:

"Vidare skulle ett vaksamt öga hållas på överflödiga adjektiv; endast sådana skulle tolereras som meddelade verkliga upplysningar, däremot inga för grannlåtens eller den rytmiska fyllnadens skull. Giv mig en stil, tänkte jag, där substantiv och verb äro adekvata och där, utom i speciella fall, inga förstärkningsord behövas."

Nu ska ni få prova att skriva en egen text utifrån Frans G. Bengtssons tankar om att bara beskriva karaktärernas yttre, deras handlingar och vad de säger. Använd inte adjektiv! Dela in er i grupper om tre och skriv tillsammans. Välj en situation ni betraktat i er egen vardag och återge den som om ni stod utanför och såg på. Ta fasta på handlingar/verb. Situationen kan vara fiktiv, eller ha hänt i verkligheten.

När ni sett pjäsen

Uppgift 3

I uppgift 1 fick ni föreställa er karaktärernas inre liv utifrån en yttre beskrivning. Det påminner lite om skådespelarens arbete med sin roll. Ett pjäsmanus innehåller sällan något annat än repliker (vad karaktärerna säger) och några få scenanvisningar (vad karaktärerna gör). Karaktärens inre liv är upp till skådespelaren att skapa, men ledtrådarna finns i texten precis som i citatet ovan ur romanen *Röde Orm*. Fundera och diskutera tillsammans om vad ni som publik uppfattade av karaktärernas inre liv. Diskutera både bibliotekariekaraktärerna och de karaktärer som dessa spelar. Frågor att diskutera utifrån exempel från föreställningen:

- Vad vill de?
- Vad tänker karaktärerna om varandra?
- Vad tänker de om det som sker?
- Förändras något av detta under pjäsens lopp?
- Ge exempel på tillfällen som förändrat karaktärerna eller handlingens utveckling?

Uppgift 4

När vi läser en bok eller ser en föreställning tar vi fasta på olika saker beroende på vilka erfarenheter vi har och vilka vi är, därför kan vi tolka samma berättelse på olika sätt. När en dramatiker skriver en dramatisering av en romanberättelse tar han eller hon fasta på händelseförloppet och väljer ut de händelser som är viktiga för vad han eller hon vill berätta. Därför blir alla dramatiseringar olika trots att förlagan är densamma. Prova att en och en sammanfatta händelseförloppet i pjäsen som en kort saga på max fem rader. Gå sen tillbaka till era grupper och jämför era texter med varandra. Vad blev lika, och olika och hur syns olika tolkningar i era texter?

Uppgift 5

Nu ska ni i era grupper få dramatisera och skapa en scen av den text ni skrev i uppgift 2. I Kulturhuset Stadsteaterns uppsättning av *Röde Orm* har regissören valt att låta skådespelarna spela bibliotekarier som "lajvar" sig igenom boken. Låt er gärna inspireras av den formen. Vilka är ni som berättar? Och vilka är karaktärerna i situationen ni valde? Bestäm er för en början, en mitt och ett slut. Som rekvisita får ni använda sådant ni hittar i klassrummet. Övningen avslutas med att alla grupper visar upp scenen för varandra.

Uppgift 6

Under sitt liv förändrade Frans G. Bengtsson sin syn på litteratur och hur han ville skriva. Påverkad av det politiska klimatet i Europa och den framväxande nazismen gick han från att vara konservativ och tillbakablickande till en mer modern syn på hur människan och hennes omvärld skulle skildras. Medan nazismen lyfte fram idén om övermänniskan och gamla germanska hjältesagor avromantiserade Bengtsson vikingahjältarna och skildrade dem som vardagliga och mänskliga karaktärer. Det är ett exempel på hur politiska strömningar kan påverka konsten.

Fundera på om ni kan komma på fler exempel på konstnärer eller kulturutövare som förändrats på grund av politiska strömningar?

Diskutera också om ni kan komma på exempel på hur konstnärliga uttryck i musik, teater, film bildkonst etc. kan påverka hur vi ser på världen och i slutändan politiken?

Lästips för lärare

Frans G. Bengtsson berättar hur *Röde Orm* kom till <https://vi.se/artikel/sNLvX-ovz-a0j2LRwp-f61b0>

Det våras för Bengtsson och hans vikingar | Lars Lönnroth | SvD <https://www.svd.se/a/86f9d492-60fb-318c-b3d0-2851954b678f/det-varas-for-bengtsson-och-hans-vikingar>

Produktion

Röde Orm

Fritt efter en roman av Frans G. Bengtsson

Regi och dramatisering **Alexander Mørk-Eidem**

Scenografi **Erlend Birkeland**

Kostym **Jenny Ljungberg**

Ljus **Ellen Ruge**

Bitr. ljus **Robert Hvenström**

Mask **Carina Saxenberg**

Komposition, instudering, arrangemang **Joel Sahlin**

Ljud **Johan Ehn**

Regiassistent **Elin Löfman**

Dramaturg **Ivar Waldemarson**

Rekvisita **Torulf Wetterrot**

Sufflör **Michaela Alfvén**

Inspicient **Beata Lyth**

Pjäsansvarig scenkonsttekniker **Johanna Ljungwaldh**

Attributör **Daniel Eriksson**

Attributör praktikant **Andrea Lindström**

Maskinoperatör **Albin Wettergren**

Scenkonsttekniker **Hedvig Nordling**

Belysningsmästare **Petter Ekström**

Ljus tekniker **Jacob Birath Hasselgren**

Ljudtekniker **Johan Ehn, Natalia Dzeiwit**

B-ljud **Teodor Moreau, Gustav Björkman**

Maskörer **Carina Saxenberg, Maria Reis**

Kostymtekniker **Cina Renliden, Margaretha Nicholson**

Kostymtekniska förmän **Malin Read, Ida Berg**

Teknisk samordnare scen **Peder Berglund**

Teknisk samordnare föreställning **John Lundqvist**

Teknisk samordnare ljus **Lena Hällström Widell**

Teknisk samordnare ljud **Tomas Florhed**

Teknisk samordnare dekor **Michael Wettergren, Anders Lindholm**

Scenchef **Lina Valentin Kramar**

Inspicientchef **Charlotte Ryding**

Producent **Louise Rich**

Produktionschef **Peter Kollarik**

I föreställningen ingår följande musik

Borta bra men hemma bäst - text och komposition **Magnus Uggla**

Sången om Almansur - text och komposition **Alexander Mørk-Eidem**

Varmt öl - text och komposition **Alexander Mørk-Eidem**

Armlängds avstånd - text och idé **Alexander Mørk-Eidem** Komposition **Joel Sahlin**

Medverkande musiker vid inspelning

Vilgot Eklund - trombon, **Lisa Rydberg** - violin, **Anna Wallgren** - cello,

Jonas Lindeborg - trumpet, **Joel Sahlin** - övriga instrument

Övrig musik i föreställningen, se vår web

Dekor, kostymer och rekvisita är tillverkade i

Kulturhuset Stadsteaterns ateljéer

Lärohandledning och programredaktör **Fanny Boëthius**

Föreställnings- och programfoto **Sören Vilks**

Förlag, litterära rättigheter **Norstedts**

Grafisk form/original **Studio Böttiger**

Tryck **Ljungbergs grafiska**

Kommunikationsansvarig **Mia-Li Hallengren**

Publik och försäljning **Molly Carnestedt**

Lanseringsbild **Matilda Rahm**

Tack till **Mamma Mu, Stockholms Stadsbibliotek och Gustaf och Ylva Bengtsson**

Av upphovsrättsliga skäl är ljudinspelning
och fotografering från salongen ej tillåten.

Föreställningen varar ca **3 timmar** inklusive 20 minuters paus

Premiär den **14 april 2023, Stora scenen**

Vill ni ha mer?

www.kulturhusetstadsteatern.se/for-skolan

**KULTURHUSET
stadsteatern**